

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Palestra 49/9-10(561-562), 217-221

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

1. Prawo materialne

1. Sąd Okręgowy rozpoznający sprawę o podział majątku dorobkowego powziął wątpliwości i sformułował zagadnienie prawne, dotyczące zasad podziału wierzytelności z tytułu pokrycia przez jednego z małżonków wkładu w spółce cywilnej. Należy dodać, że wkład został wniesiony w pieniądzech należących do majątku wspólnego. Pytanie Sądu drugiej instancji w rzeczywistości wynikało z wątpliwości podstawowej, co (udział, wkład) jest dorobkiem, tj. „przedmiotem majątkowym” objętym wspólnością majątkową (por. art. 31 k.r. i o.).

Uchwała z 15 września 2004 r., sygn. III CZP 46/04 nie daje odpowiedzi na tę wątpliwość podstawową, a odpowiedź lokuje w wyjaśnieniach zasady podziału:

„Wierzytelność z tytułu pokrycia wkładu jednego z małżonków w spółce cywilnej ze środków należących do majątku wspólnego, podlega rozliczeniu na podstawie art. 45 k.r.o. stosowanego w drodze analogii”.

Pisemne uzasadnienie uchwały nie zostało jeszcze opracowane. Na podstawie jej brzmienia nasuwają się następujące uwagi:

a. Odwołanie się do przepisu art. 45 w całości, bez wyodrębnienia którejkolwiek jego części oraz wyraźne sformułowanie „podlega rozliczeniu” pozwala wnioskować o przyjęciu konstrukcji rozliczania wydatków i nakładów, a nie podziału „przedmiotu”.

b. Stosowanie przepisu przez analogię wskazuje, że w przedstawionym zagadnieniu nie ma podstaw do przyjęcia istnienia majątku wspólnego uzasadniającego stosowanie wprost art. 45 k.r.o.

c. Powstała wierzytelność z tytułu pokrycia wkładu nie została uznana za dorobek, a czynność tego małżonka nie stanowiła zaspokojenia jego długu w rozumieniu art. 45 § 2, gdyż ten przepis nie został przytoczony.

Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691) wchodząca w życie z dniem 20 stycznia

2005 r. wprowadza w omawianej kwestii zmianę polegającą na wyłączeniu żądania zwrotu wydatków i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności.

1. WYKONANIE UMOWY DAROWIZNY BYŁO PRZEDMIOTEM UCHWAŁY Z 24 CZERWCA 2004 R., SYGN. III CZP 30/04.

Zgodnie z art. 155 § 1 k.c. umowa darowizny rzeczy co do tożsamości oznaczonej przenosi własność na nabywcę, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej, albo że strony inaczej postanowiły. Ponieważ wg przepisu art. 888 § 1 k.c. przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swego majątku, rzeczowy skutek takiej umowy następuje – co do zasady – z chwilą jej zawarcia. W sprawie, na kanwie której przedstawiono zagadnienie prawne, przedmiotem darowizny było spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu. Wiadomo, że jest to prawo zbywalne (art. 172 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych). Zgodnie z art. 171 ust. 6 tej ustawy spółdzielnia nie może odmówić przyjęcia w poczet członków nabywcy prawa, jeżeli odpowiada on wymaganiom statutu. Jednak przyjęcia do spółdzielni dokonuje się na wniosek kandydata w postaci pisemnej deklaracji (art. 16 § 1 pr. spółdz.). Ze względu na te uwarunkowania powstała wątpliwość, czy złożenie deklaracji wchodzi w zakres wykonania darowizny, o którym mowa w art. 896 k.c., jako zdarzenia limitującego odwołanie darowizny, gdy okaże się, że darczyńca był nadszczodroblivy i wykonanie darowizny zagraża jego egzystencji.

Sąd Najwyższy podjął następującą uchwałę:

„Złożenie przez obdarowanego deklaracji o przyjęciu w poczet członków spółdzielni mieszkaniowej nie należy do wykonania darowizny (art. 896 k.c.) spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego”.

2. OPŁATY Z TYTUŁU UŻYTKOWANIA WIECZYSTEGO

W uchwale III CZP 23/04 z 24 czerwca 2004 r. podjęto zagadnienie prawa intertemporalnego. Sąd Okręgowy pytał o moc wiążącą postanowienia wprowadzonego do umowy o oddanie terenu w użytkowanie wieczyste zawartej pod rządami ustawy z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach, stwierdzającego, że użytkownik wieczysty będzie uiszczał opłaty roczne obniżone o 50%. Sąd przedstawiający zagadnienie prawne dodał w postanowieniu, że cel użytkowania wieczystego został zrealizowany i nie uległ zmianie, ale oświadczenie właściciela gruntu o wypowiedzeniu opłaty rocznej, kwestionowane przed sądem powszechnym w sprzeciwie od orzeczenia Samorządowego Kolegium Odwoławczego, poprzedzone było wcześniejszymi wypowiedzeniami opłaty rocznej bez przewidzianego umową jej obniżenia.

Uchwała ma treść następującą: „Obniżenie opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego o 50% ustalone w umowie o oddanie gruntu w użytkowanie wieczyste, zawartej w czasie obowiązywania ustawy z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce w miastach i osiedlach (Dz.U. Nr 32, poz. 159 ze zm.) zachowuje skuteczność także pod rządami obecnie obowiązującej ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., Nr 46, poz. 543 ze zm.), dopóki umowa stron w tym zakresie nie zostanie skutecznie zmieniona”.

3. UBEZPIECZENIE MIENIA

Uchwała z 5 sierpnia 2004 r., sygn. III CZP 40/04, rozstrzyga wątpliwości odnośnie do skutku niezawiadomienia zakładu ubezpieczeń o kradzieży pojazdu, mimo zastrzeżenia

takiego obowiązku ubezpieczającego lub kierowcy oraz sankcji w postaci odmowy wypłacenia odszkodowania.

Sąd Najwyższy uznał, że „Przepisy art. 826 § 1 i 2 k.c. stosuje się w razie niewykonania przez ubezpieczającego, przewidzianego w ogólnych warunkach ubezpieczenia, obowiązku zawiadomienia ubezpieczyciela o kradzieży pojazdu”.

Rozstrzygane zagadnienie wymagało rozważenia dwóch możliwych rozwiązań:

1. poszukującego sankcji w przepisie art. 826 k.c. (tak w uchwale),
2. odwołującego się do art. 354 § 1 w związku z art. 805 § 1 k.c. i sankcji umownej.

Przyjęcie pierwszej opcji wymaga rozprawienia się z zarzutem nieadekwatności obowiązku ubezpieczającego zmniejszenia szkody do kradzieży jako wypadku ubezpieczeniowego (w razie kradzieży wyrządzono maksymalną szkodę), natomiast pozwala elastycznie chronić ubezpieczonego za pomocą klauzuli generalnej – zasad współżycia społecznego.

Druga opcja lepiej odpowiadałaby „literze prawa”, ale obrona interesów ubezpieczającego następowałaby w bardziej kłopotliwym trybie (zarzut klauzuli abuzywnej) w razie narzucenia szczególnie dotkliwych wymagań w ogólnych warunkach ubezpieczenia.

Na tle uchwały nasuwa się dodatkowa uwaga. Rozstrzygnięcie nie powinno być rozumiane jako uznanie zbędności zamieszczania w o.w.u. postanowień nakazujących zawiadomienie ubezpieczyciela o kradzieży.

4. OCHRONA PRAW LOKATORÓW

Czy przy ocenie skuteczności wypowiedzenia najmu łączącego powiat z gminą należy uwzględnić interesy podnajemcy oraz przepisy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie kodeksu cywilnego ograniczające możliwość wypowiedzenia najmu w sytuacji, gdy umowa najmu została zawarta w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych podnajemcy? Zagadnienie sformułowane w sposób wyżej przytoczony przedstawił Sąd Okręgowy, upatrując poważne wątpliwości w stosunku między przepisami Kodeksu cywilnego kształtującymi podnajem jako stosunek pochodny wobec najmu a przepisami chroniącymi odrębnie prawa lokatorów, zwłaszcza jeśli chodzi o ustanie najmu (art. 668 § 2 k.c.).

Uchwała z 23 lipca 2004 r., sygn. III CZP 31/04 zawiera odpowiedź twierdzącą: „W sytuacji gdy umowa najmu lokalu łącząca Powiat z Gminą została zawarta w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych podnajemcy, z którym umowę podnajmu zawarła Gmina, skuteczność wypowiedzenia umowy najmu przez Powiat należy oceniać z uwzględnieniem interesów podnajemcy jako lokatora w rozumieniu ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie kodeksu cywilnego (Dz.U. Nr 71, poz. 733 ze zm.).

a. Postępowanie cywilne

1. Upadłość współnika spółki jawnej

Uchwała z 5 sierpnia 2004 r. sygn. III CZP 41/04 została wydana w sprawie rozpoznawanej na skutek zażalenia wierzyciela spółki jawnej, której upadłość oraz upadłość współnika jako przedsiębiorcy ogłoszono po rozpoznaniu wniosku tegoż współnika. Wierzyciel w zażaleniu podważał to rozstrzygnięcie, a sąd drugiej instancji powołując się na przepis art. 11 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego żądał wyjaśnienia wątpliwości, wskazując, że wierzyciele dotychczas nie domagali się od współnika zaspokojenia swoich wierzytelności.

Sąd Najwyższy uchwalił, że „W świetle art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 595 ze zm.) ogłoszenie upadłości spół-

ki jawnej nie uzasadnia uwzględnienia wniosku wspólnika o ogłoszenie jego upadłości, jeżeli wierzyciele spółki nie domagali się zaspokojenia od niego swoich wierzytelności”.

Wskazany przepis stanowi, że dłużnik jest niewypłacalny, jeżeli nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań. W świetle art. 5 wymienionego Prawa nie budzi wątpliwości zdolność upadłościowa zarówno spółki osobowej jak i wspólników ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania spółki, bez ograniczenia, całym swoim majątkiem. Subsydiarną odpowiedzialność wspólników uregulowano w art. 31 Kodeksu spółek handlowych. Z porównania § 1 i 2 wynika, że wprawdzie wytoczenie powództwa przeciw wspólnikowi jest dopuszczalne jeszcze przed ujawnieniem się bezskuteczności egzekucji z majątku spółki, ale odpowiedzialności subsydiarnej nie można utożsamiać z samoistną. Dlatego przed wezwaniem wspólnika do zapłaty zobowiązań spółki nie można uznać, że nie płaci on własnych wymagalnych zobowiązań, a tym samym nie ma automatyzmu upadłości wspólnika w razie ogłoszenia upadłości spółki.

5. KOSZTY SĄDOWE

Opłaty kancelaryjne

Zagadnienia dotyczące opłat kancelaryjnych trudno uznać za szczególnie doniosłe dla rozwoju prawa, nie sposób jednak zaprzeczyć ich znaczenia dla codziennego rzemiosła prawniczego. Można również zauważyć, że szczegółowe kwestie związane z tymi opłatami powinny być rozwiązywane przez władzę wykonawczą zmianami rozporządzenia w sprawie wysokości opłat kancelaryjnych, w miarę ujawniania się trudności w stosowaniu jego postanowień.

Sąd Najwyższy w dniu 15 września 2004 r. podjął dwie uchwały w tym przedmiocie.

W pierwszej, sygn. III CZP 43/04 wyjaśnił, że „Za wydaną kserokopię protokołu z akt sprawy pobiera się opłatę kancelaryjną w kwocie po 1 zł za każdą stronicę”.

W drugiej stwierdził: „Opłatę kancelaryjną za klauzulę wykonalności pobiera się także, gdy została ona umieszczona na bankowym tytule egzekucyjnym”.

Dla zrozumienia wątpliwości występujących w drugiej uchwale należy zwrócić uwagę na przepisy:

a) § 54 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych, stanowiącego, że od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności (m.in.) bankowemu tytułowi egzekucyjnemu pobiera się dziesiątą część wpisu stosunkowego,

b) § 1 ust. 1 rozporządzenia tegoż Ministra z dnia 15 listopada 1996 r. w sprawie wysokości opłat kancelaryjnych w sprawach cywilnych, nakazującego pobranie za klauzulę wykonalności, stwierdzenie prawomocności, odpisy, zaświadczenia, wyciągi oraz inne dokumenty wydawane na wniosek na podstawie akt opłaty kancelaryjnej w kwocie 6 zł za każdą stronicę wydanego dokumentu.

Opłaty od wniosku o wpis w księdze wieczystej spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego.

Uchwała z 24 czerwca 2004 r. podjęta w sprawie sygn. III CZP 29/04 rozstrzyga zagadnienie, w jakiej wysokości należy pobrać opłatę sądową za wpis własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w księdze wieczystej w razie nabycia w obrocie wtórnym, tj. od członka spółdzielni. W grę wchodził wpis w wysokości 1/20 części wpisu stosunkowego (§ 33 pkt 3 rozporządzenia) albo 1/5 części (§ 31 pkt 2).

W uchwale wyjaśniono, że „Od wniosku o wpis w księdze wieczystej własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego, nabytego na podstawie umowy od członka

spółdzielni, pobiera się wpis w wysokości określonej w § 31 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych (...).”.

6. DROGA SĄDOWA W SPRAWACH O TZW. MIENIE ZABUŻAŃSKIE

Pierwsze wątpliwości na tle ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. o zaliczaniu na poczet ceny sprzedaży albo opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego (Dz.U. 2004 r., Nr 6 poz. 39) dotyczyły dopuszczalności drogi sądowej o ustalenie, że powód bądź jego poprzednik prawny pozostawili poza obecnymi granicami państwa nieruchomości, do której przysługiwało im prawo własności. Sąd pytał również, czy osoba dysponująca dokumentami, o jakich mowa w art. 54 ust. 2 pkt 2 ustawy ma interes prawny w uzyskaniu orzeczenia ustalającego pozytywnie stan, o którym mowa w zdaniu poprzednim.

W dniu 5 sierpnia 2004 r. Sąd Najwyższy podjął w sprawie III CZP 39/04 uchwałę następującą: „Po wejściu w życie ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. o zaliczeniu (...), dopuszczalna jest droga sądowa o ustalenie, że powód bądź jego poprzednicy prawni pozostawili poza obecnymi granicami państwa nieruchomości, do której przysługiwało im prawo własności”.

Ponieważ w art. 5 ust. 2 znajduje się sformułowanie, iż potwierdzenie prawa do zaliczenia wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego następuje na podstawie dokumentów urzędowych, w tym sądowych, trudno oczekiwać aby zostało ono interpretowane jako wyłączenie drogi sądowej w sprawie materialno-cywilnej.

7. SKUTKI WADLIWEGO PEŁNOMOCNICTWA

Uchwała z 28 lipca 2004 r., sygn. III CZP 32/04 rozstrzyga skutki reprezentacji strony przez pełnomocnika, który nie może być pełnomocnikiem.

„Występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania, co powoduje nieważność postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Uchybienie to nie może być usunięte w drodze zażalenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę”.

Uchwała powinna wywołać dyskusję o sposobie naprawienia niewątpliwego uchybienia, jakim jest wadliwa reprezentacja. Praktycy mogą wyobrazić sobie sytuację, w której wadliwość ta wyjdzie na jaw jeszcze w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, a sąd oraz strony (uczestnicy) staną przed dylematem zgody na wynik dotychczasowych czynności albo ich powtarzania.